

Molnár Dóra – Tóth Tünde

Elveszíteni a gyermekkort I. – A gyermekkatonaság jelensége

A tanulmány központi témája a vizsgálatok relatíve új területének számító, a fegyveres konfliktusok aktív oldalát jelentő gyermekkatonaság, amelynek azonban már a definiálása során több problémával szembesülünk. Bár globális kihívásról van szó, mely ezáltal a Magyar Honvédséget is érintheti, eddig más területekhez képest kevesebb figyelmet kapott. A tanulmány átfogó képet adva bemutatja a jelenség által napjainkban érintett országok általános jellemzőit, és kiterjesztett fogalom meghatározást alapul véve rámutat a gyermekek besorozásának és alkalmazásának sokrétűségére, illetve a társadalomba történő visszaintegrálásuk fontosságára.

Kulcsszavak: gyermekkatona, definíciós problémák, globális kihívás, gyenge/törékeny államiság, besorozás

Molnár Dóra – Tóth Tünde: Losing the Childhood I. – The Phenomenon of Child Soldier

The central issue of the study is a relatively new field of research, focusing on the active side of armed conflicts: child soldier – however, we start bumping into problems even at the level of definitions. Notwithstanding it is a global challenge by which the Hungarian Defense Forces can also be affected, it has received little attention compared to other issues. The study offering a comprehensive view presents the general characteristics of countries affected by the phenomenon and using a broad definition it shows how wide-ranging the recruitment and use of children can be and how essential their reintegration is.

Keywords: child soldier, problems of definition, global challenge, weak/fragile statehood, recruitment

Bevezetés

Egy fegyveres konfliktus, legyen az államok közötti vagy államon belüli, a felnőtt férfi lakosságon túl komoly hatással jár az idősekre, a nőkre és a gyerekekre is. Utóbbiak tekintetében különösen súlyos károkat okozhat, hiszen a gyermekek testi-lelki fejlődésben vannak, melyet egy háború élménye örök életre meghatároz. Egy konfliktusnak megkülönböztethetjük a passzív és az aktív oldalát. *Passzívan* a háború áldozataivá vált gyerekeket értjük. A háborúk civil áldozatainak aránya nemegyszer a 90%-ot is eléri, az ENSZ Gyermekalapjának, a UNICEF-nek 2006-os adatai szerint pedig a polgári áldozatok 80%-a nő

és gyerek.¹ Ezek az arányok mutatják, hogy a polgári lakosság egyre nagyobb mértékben vált az ellenséges erők célpontjává, annak ellenére, hogy a polgári és a katonai személyek, létesítmények közötti különbségtétel elve a nemzetközi humanitárius jog egyik alaptétele. Rengetegen, főleg nők és fiatal lányok esnek áldozatul a nemi kizsákmányolásnak, de a konfliktus sújtotta térségek elkerülhetetlen velejárója a térségből való elvándorlás is – a migránsok száma akár a több százezres vagy milliós nagyságrendet is elérheti.

Ezzel szemben az *aktív* oldalon a gyermekek harcokban történő részvételét értjük, amelynek egyfajta előfeltételeként is felfogható a passzív oldal, hiszen sokszor a konfliktus során az őt vagy családját ért atrocitás, erőszak következményeként csatlakozik a fiatal az ellenséges erőkhöz. A magasan militarizált környezetben, konfliktuszónákban pedig előbb-utóbb elkerülhetetlen a gyermekek harcokba történő bevonása. A fegyveres erők vagy csoportok pedig szinte sajnálat nélkül alkalmazzák őket, hiszen ezzel „valódi” katonáikat védik meg a veszteségektől – a gyerekeket pedig „úgyis sok van belőlük, nem számít” alapon és hozzáállással áldozzák fel.

Miért is szükséges foglalkozni a gyermekkatonaság jelenségével Magyarországon? Az emberek többsége nem is gondolja, hogy a gyerekkatonaság még napjainkban is elterjedt a konfliktus sújtotta térségekben. Sokan a sztereotípiák erős hatása miatt gondolják azt, hogy ez a fejlődő világ, főként Afrika problémája, így a földrajzi távolság okán nem is kell foglalkozni a jelenséggel. Azonban napjaink globalizált világában bármely ország kapcsolatba kerülhet ezen problematikával, még ha nem is közvetlenül az ő területén jelenik is meg. A nemzetközi közösség ugyanis bármikor dönthet úgy, hogy missziót létesít egy olyan konfliktussal sújtott ország területén, ahol bevett gyakorlat a gyermekek harcosként való alkalmazása. S miközben a nyugati értékrend szerint a gyermekek védelme az egyik legfontosabb feladat, addig más kultúrákban feláldozzák őket. E különbség okán pedig egy gyerek pszichológiailag sokkal komolyabb hatás gyakorol a katonákra. Ha egy katona szembekerül egy fegyveres gyerekkel, fellép nála az úgynevezett ölési gát. Mivel kiskorút lát, nem vagy nem azonnal lő, kockára téve nem csak a saját, de társai életét is – hiszen a gyerek valószínűleg lőni fog, mivel ezt a parancsot kapta. Emiatt a kitelepülő fegyveres erők szempontjából – az ölési gát minél biztosabb kiküszöbölése érdekében – fontos szerepet játszik katonáik kiutazás előtti megfelelő lélektani felkészítése, de a pszichológiai ellátás a külföldi szolgálat során és a hazatérést követően is létfontosságú a poszttraumás stressz szindróma elkerülése érdekében. Ez a Magyar Honvédség katonáit is érintheti, így érdemes és szükséges is figyelembe venniük a jelenséget.

A tanulmány célkitűzése a szakirodalom szintetizálása révén megvizsgálni a sztereotípiák igazságtartalmát – vajon tényleg csak Afrika országai „fertőzöttek” a gyermekkatonaság jelensége által? Átfogó, összefoglaló képet kívánunk nyújtani a témakörrel – a gyerekkatonaság kialakulásáról és „folyamatáról” –, amely hasznos információkkal szolgálhat nemcsak a védelmi szféra, hanem a biztonságpolitika iránt érdeklődő tágabb közönség számára is.

1 [Protecting Children during Armed Conflict](#) [online], UNICEF, 2006, 1. o. Forrás: unicef.org [2016. 03. 12.]

A gyerekkatonaság kialakulásában közrejátszó tényezők

A gyerekkatonaságra a szakértők úgy tekintenek, mint az „új” háborúk hozadékára, de maga a jelenség nem nevezhető új keletűnek. Az ember létezésétől fogva jelen van, mára azonban jelentősen megváltozott a megítélése, alkalmazásának körülményei és fő okai.² A történelem folyamán sokáig normaként elfogadott volt a gyermekek besorozása, kiképzése és harci alkalmazása már egészen fiatal korban, így próbálva minél jobban képzett, erős harcosokat nevelni. Ezzel ellentétben napjaink megváltozott értékrendjében elfogadhatatlannak számít a gyerekek életének, testi és lelki épségének ilyen módú veszélyeztetése. Míg a történelemben hősök voltak, ma már áldozatokként tekintünk rájuk.

Közismert, hogy az ókori Hellász egyik legjelentősebb poliszában, *Spártában* a katonai kiképzést már 7 éves kortól megkezdték – innentől az egyént katonának tekintették. Fontos azonban, hogy a gyerekeket nem küldték harcba; az aktív szolgálat csak 20 éves korban kezdődött és a 60. életév betöltéséig tartott.³ A *Római Birodalomban* viszont megszabták a haderőbe való besorozás alsó limitjét, ugyanis a kor fejlett technológiájában jól képzett férfiakat prioritizáltak. A hadsereg tagjai emellett különböző területekre specializálódott szakemberek is voltak – például a katonai hivatás mellett ács, kovács, mérnök, szakács stb. szakmát űztek.⁴

A középkorban a *Török Birodalom* által folytatott „toborzás”, a devsirme-rendszer keretében a területén élő keresztény fiatalok – elméletileg – 20%-át kötelezően át kellett adni a központi hatalomnak. Túlnyomórészt a Balkánról és Kis-Ázsiából vitték el a gyerekeket először Isztambulba, ahol megtörtént az iszlám vallásra való áttérítésük, majd a legkiválóbb katonai kiképzést kapták meg, így hamar a hadsereg és a szultán személyes elitalkulatává váltak. Őket nevezték janicsároknak, akik a kor legjobban felkészített, kiképzett gyalogos alakulatát alkották.⁵

A 20. században lezajlott két világháborúban is rengeteg fiatalkorú harcolt. Az 1939 és 1945 közötti második világháború legismertebb gyerekkatonái a *náci Németországhoz* kötődnek.⁶ A legismertebb, gyermekekből álló német alakulat a Hitlerjugend volt, amelynek átlagéletkorban 16–17 éves tagjai egy egész páncélosadosztályt (12. SS Páncélos Hadosztály) alkottak és irányítottak.⁷ A német veszteségek növekedésével arányosan nőtt a besorozott fiatalok száma, és egyre többen kerültek át a tartalékosok közül az állandó harcoló állományba is. 1945-ben Berlin ostrománál már 12 éveseket is bevetettek.⁸

A hidegháború korára datálható a gyermekek újfajta szerepkörökben történő alkalmazása. Az egyik ilyen új típusú alkalmazásukra *Kambodzsában* került sor 1975 és 1979 között, amikor a Pol Pot vezette vörös khmerek kerültek hatalomra. Népiirtásuk és az éhezés,

2 SZIJJ Dóra: Az „új” háborúk hozadéka: a gyerekkatonaság modernkori formái. *Nemzet és Biztonság*, 3. évf., 2010/4, 28. o.

3 Sparta [online], 2009. Forrás: history.com [2016. 03. 06.]

4 Lewis D. EIGEN: Child Soldiers Are Unfortunately Nothing New [online], 2009. 11. 02. Forrás: scriptamus.wordpress.com [2016. 01. 20.]

5 Ernest TUCKER: Janissary [online], 2004. Forrás: encyclopedia.com [2015. 04. 18.]

6 EIGEN: *i. m.*

7 A young German soldier, 1944 [online], 2013. 11. 26. Forrás: rarehistoricalphotos.com [2016. 01. 20.]

8 Eric Ross, Ph.D.: Twelve-year-old Boys – the Cannon Fodder of Last Resort [online], 2011. Forrás: logos-publishing.com [2016. 03. 07.]

agyondolgoztatás következtében becslések szerint 1,5-2 millió ember (a lakosság mintegy egynegyede) veszthette életét.⁹ Ennek során rengeteg tizenéves gyermeket használtak kivegzőként, de részt vettek a Vietnam elleni harcokban is.¹⁰ Az 1980-as években zajló *iraki–iráni háborúban* pedig az iráni fél a gyerekeket élő pajzsként küldte előre, hogy megtisztítsák az aknamezőket „valódi” katonáik előtt.¹¹ A gyermekek számos szerepkörben történő alkalmazása pedig azóta is folyamatos a különböző konfliktusokban.

Annak ellenére, hogy a gyerekkatonaság a történelem folyamán mindig is létezett, a témakör a vizsgálatok relatíve új területének tekinthető, hiszen az 1990-es évek első felétől kezdett aktívabban érdeklődni iránta a nemzetközi közösség. Ennek ellenére még mai napig nehézségekbe ütközik a gyerekkatonák definiálása is, ugyanis nem létezik egy egységes jogi szabályozás. Ennek egyik gátját a *toborzáshoz szükséges alsó korhatár meghatározása* jelenti.¹² A legnagyobb gond a gyerekkor kultúrák szerinti eltérő értelmezéséből adódik. A nyugati kultúrákban a 18. életév, vagyis a nagykorúság elérése jelenti a gyermekkor végét.¹³ Ezzel szemben főként a törzsi kultúrák, klánok által irányított országokban a gyerekkorból való kilépés gyakran egy rituális szertartással történik meg, amely nem törvényszerűen esik egybe a 18. életév betöltésével.¹⁴ Napjainkban a különböző nemzetközi szerződések a 15. vagy a 18. életév betöltésének szükségességét határozzák meg a besorozáshoz, amelynek implementációja azonban az említett különbözőségek miatt bizonyos országokban nehézségekbe ütközhet.

Másik kérdéses terület a *fogalom kiterjesztése*,¹⁵ vagyis az, hogy a gyerekkatona definíciója csak a szűk értelemben vett harcoló feladatokat ellátó gyerekekre terjedjen ki, vagy magába foglalja a támogató, kiszolgáló feladatokat végző kiskorúakat is, beleértve a szexuális célokra alkalmazott fiatalokat.

További vita tárgyát képezheti maga a *kifejezés* is, hiszen a nemzetközi jogban definiált, a kombattánsokra vonatkozó kritériumok egy része nem áll fenn a gyerekek esetében. Így kérdés, hogy helyes-e a gyerekkatona kifejezést használni, miközben a jogi normák alapján egyértelműen helytelen.¹⁶ Ez esetenként valamely állam ellenkezése miatt megnehezítheti a jogi szabályozás technikai lépéseit, s gondot jelenthet például a szerződések szövegezésénél.

A tanulmány gyermeknek tekint minden 18 év alatti személyt, így gyerekkatonának számít minden 18 év alatti személy, aki egy állam haderejének szolgálatában, egy állam által támogatott vagy egy ezektől elkülönülő fegyveres csoport kötelékében áll, függetlenül attól, hogy milyen – harcoló vagy kiszolgáló-támogató – feladatot lát el, így a szexuális

9 Miranda LEITSINGER, Casey TOLAN: *A timeline of the Khmer Rouge regime and its aftermath* [online], 2015. 04. 17. Forrás: cnn.com [2016. 03. 07.]

10 *Former Child Soldier Describes Khmer Rouge* [online], 2009. 09. 28. Forrás: voacambodia.com [2016. 03. 07.]

11 EIGEN: *i. m.*

12 SZIJJ: *Az „új” háborúk... i. m.*, 28–29. o.

13 Érdekes, hogy még Európa sem teljesen egységes e tekintetben. Ha az egyik alapvető állampolgári jog, a választójog gyakorlásának alsó korhatárát nézzük – ami a nagykorúság elérése egyik szimbólumának is tekinthető –, akkor Ausztriában például már a 16. életév betöltésétől nagykorúnak számít az állampolgár.

14 BESENYŐ János: *Hagyomány vagy újkori találmány? A gyermekkatonaság*. In: CSIZMADIA Sándor, TARRÓSY István (szerk.): *Afrika ma. Tradíció, átalakulás, fejlődés*. IDResearch Kft/ Publikon Kiadó, Pécs, 2009, 165–168. o.

15 SZIJJ: *Az „új” háborúk... i. m.*, 29. o.

16 Uo., 29–30. o.

célokra alkalmazott gyerekek is. Ebből következően alapul az 1997-es „fokvárosi elvek” kiterjesztett meghatározása szolgál.¹⁷

Korunkra a jelenség az egész világot érintő, globális problémává nőtte ki magát. Ezt mutatja, hogy az ENSZ Biztonsági Tanácsa (ENSZ BT) 1999-ben (az első ilyen témájú határozatában) a fegyveres konfliktusok által érintett gyermekek helyzetét a nemzetközi békét és biztonságot veszélyeztető tényezőként azonosította.¹⁸ Mindezt igazolja néhány, a fegyveres konfliktusok által érintett gyerekekre vonatkozó adat: az 1990-es évek fegyveres konfliktusai során körülbelül 2 millió gyermeket gyilkoltak meg, 1 millióan elárvultak vagy elszakították őket családjaiktól, 6 millióan súlyosan megsérültek vagy örök életükre mozgáskorlátozottá váltak, 10 millióan küzdenek lelki traumával.¹⁹ A gyermekkatonák számát különböző okok miatt még megbecsülni is nehéz. Ezt tükrözi, hogy az 1990-es évek óta mindenhol nagyjából 250-300 ezer, fegyveres konfliktusban érintett fiatal fiúról és lányról számolnak be.²⁰

Mindebben szerepet játszott az elmúlt évtizedek konfliktusainak változó természete. Ennek következményei közül a civilek, köztük a gyermekek sebezhetőségének megnövekedése emelendő ki, amelyre már a bevezetés is utalt. A technológia fejlődésével párhuzamosan folyamatosan nőtt a fegyveres konfliktusok áldozatai között a civil áldozatok aránya. Az első világháború során az áldozatok 90%-a katona volt, ez a második világháború alatt nagyjából 50%-ra csökkent, majd 1945-öt követően a civil áldozatok aránya már gyakran elérte a 90%-ot.²¹ A civil célpontok mellett az oktatási intézmények ellen elkövetett szándékos támadások számának megnövekedése is megfigyelhető. Az iskolák mára stratégiai célpontokká váltak, a felkelők számára az egyik első számú rekrutációs bázisnak számítanak,²² aminek fő oka a gyermekek viszonylag kisebb helyen történő nagyobb arányú koncentrációjában keresendő. Ez utóbbi megmutatkozik az ENSZ Biztonsági Tanácsa által a hatékonyabb védelem biztosítása érdekében megfogalmazott, a gyermekek ellen elkövethető hat legsúlyosabb emberi jogi sérelemben is, amelyek a következők:

- gyermekek meggyilkolása és megcsonkítása;
- gyermekek toborzása vagy alkalmazása katonaként;
- gyermekek ellen elkövetett szexuális erőszak;
- iskolák vagy kórházak elleni támadások;
- gyermekek számára nyújtott humanitárius segítség megtagadása;
- gyermekek elrablása.²³

17 A teljes definíció angolul így hangzik: „*Child soldier*’ in this document is any person under 18 years of age who is part of any kind of regular or irregular armed force or armed group in any capacity, including but not limited to cooks, porters, messengers and anyone accompanying such groups, other than family members. The definition includes girls recruited for sexual purposes and for forced marriage. It does not, therefore, only refer to a child who is carrying or has carried arms.” [Cape Town Principles and Best Practice](#) [online], 1997. Definitions. Forrás: unicef.org [2016. 01. 20.]

18 Resolution 1261 (1999) Adopted by the Security Council at its 4037th meeting, on 25 August 1999, S/RES/1261 (1999), point 1.

19 [Children in Conflict: Child Soldiers](#) [online], Forrás: child-soldier.org [2016. 01. 26.]

20 SZIJ Dóra: Children in armed conflicts – A general review of child soldiery, especially in the Democratic Republic of the Congo, *AARMS*, 9. évf., 2010/2, 346. o.

21 [Overview of Global Issues. The World Revolution](#) [online], 2. o. Forrás: worldrevolution.org [2016. 01. 26.]

22 [Changing Nature of Conflict](#) [online], 2. o. Forrás: worldrevolution.org [2016. 01. 26.]

23 [The Six Grave Violations](#) [online], Forrás: childrenandarmedconflict.un.org [2015. 04. 21.]

E cselekmények között nemegyszer ok-okozati összefüggés mutatható ki, hiszen például egy iskolák elleni támadás célja lehet gyermekek toborzása vagy elrablással történő besorozása abból a célból, hogy gyerekkatonaként alkalmazzák őket. Katonaként pedig nemcsak kombattáns szerepük lehet, hanem gyakran szexuális erőszak áldozatai is.

Az ENSZ főtitkára 2015 júniusában kiadott, a 2014 januárja és decembere közötti időszakot lefedő jelentése alapján huszonkét országban regisztrálták a fenti hat cselekménynek legalább az egyikét (egyezően az egy évvel korábbi jelentésben rögzítettekkel.) Ezek az alábbiak: Kolumbia, Mali, Elefántcsontpart, Nigéria, Líbia, Csád, Szudán, Dél-Szudán, Közép-afrikai Köztársaság, Kongói Demokratikus Köztársaság, Szomália, Izrael, Libanon, Szíria, Irak, Jemen, Afganisztán, Pakisztán, India, Burma, Thaiföld, Fülöp-szigetek. Érdeklőség, hogy az államok között huszonharmadikként, külön fejezetben megjelenik egy nem állami szereplő is, az Úr Ellenállási Hadserege, mely egy ugandai eredetű gerillacsoport, s a főtitkári jelentés szerint a Közép-afrikai Köztársaságban, a Kongói Demokratikus Köztársaságban és Dél-Szudánban hajt végre civil célpontok, köztük gyerekek elleni támadásokat.²⁴

A hat súlyos cselekményt összevetve a Nemzetközi Büntetőbíróságot létrehozó Római Statútum joghatósága alá tartozó négy bűntettel, látható, hogy a háborús bűncselekmények vagy az emberiség elleni bűncselekmények sorában mindegyik fellelhető, van, amelyik mindkét esetben is. A táblázat ezt az összevetést mutatja be részletesen.²⁵

24 The 2015 annual report of the Secretary-General on Children and armed conflict (A/69/926-S/2015/409) [online], 2015. 06. 05. Forrás: un.org/ga [2016. 01. 20.]

25 A Statútumban a 7. cikk részletezi az emberiség elleni bűncselekményeket, míg a 8. cikk a háborús bűncselekményeket. Ez utóbbi esetében a 2. (a) pontok az 1949-es genfi egyezmények megsértésének eseteit tartalmazza, a 2. (b) pontok a nemzetközi, míg a 2. (c) és 2. (e) pontok a nem nemzetközi fegyveres konfliktusok esetén kötelezőek.

A gyermekek ellen elkövethető hat legsúlyosabb cselekmény és a Római Statútum összevetése

	EMBERIESSÉG ELLENI BŰNCSELEKMÉNY	HÁBORÚS BŰNCSELEKMÉNY
Gyermekek meggyilkolása és megcsonkítása	7. cikk 1. (a) „szándékos emberölés”	8. cikk 2. (a) (i) „Szándékos emberölés”
		8. cikk 2. (a) (iii) „(...) a testi épség vagy az egészség súlyos károsítása”
		8. cikk 2. (b) (x) és 8. cikk 2. (e) (xi) „(...) személyek olyan testi csonkításnak, (...) történő alávetése, amelyeket (...) kezelése nem indokol, és (...) halálát okozza, vagy egészségüket súlyosan veszélyezteti”
		8. cikk 2. (c) (i) „(...) erőszak, különösen az emberölés minden tényállási esete, megcsonkítás, (...)”
Gyermekek toborzása vagy alkalmazása katonaként		8. cikk 2. (b) (xxvi) „15 éven aluli gyermekeknek a nemzeti fegyveres erők soraiba való behívása vagy besorozása, vagy az ellenségeskedésekben való aktív részvételük igénybevétele.”
		8. cikk 2. (e) (vii) „15 éven aluli gyermekeknek fegyveres erőkhöz vagy csoportokhoz való behívása vagy besorozása, vagy az ellenségeskedésben való aktív részvételük igénybevétele”
Gyermekek ellen elkövetett szexuális erőszak	7. cikk 1. (g) „erőszakos közöszülés, nemi rabszolgaságban tartás, (...)”	8. cikk 2. (b) (xxii), illetve 8. cikk 2. (e) (vi) „(...) erőszakos közöszülés, nemi rabszolgaságban tartás, (...)”

Iskolák vagy kórházak elleni támadások		8. cikk 2. (b) (ii) „A támadásoknak szándékosan polgári létesítmények, (...) elleni irányítása”
		8. cikk 2. (b) (ix), illetve 8. cikk 2. (e) (iv) „Támadások szándékos indítása (...) oktatási, (...) célú épületek, (...) kórházak (...) ellen, (...)„
		8. cikk 2. (b) (xxiv), illetve 8. cikk 2. (e) (ii) „Szándékos támadások (...) egészségügyi egységek, (...) ellen történő irányítása, (...)„
Gyermekek számára nyújtott humanitárius segítség megtagadása		8. cikk 2. (b) (iii), illetve 8. cikk 2. (e) (iii) „A támadásoknak (...) humanitárius segély- vagy békefenntartó misszió (...) elleni, szándékos irányítása (...)”
Gyermekek elrablása	7. cikk 1. (i) „személyek erőszakos eltüntetése”	

Készítette: Tóth Tünde (Forrás: Rome Statute of the International Criminal Court [online], 1998. Forrás: icc-cpi.int [2016. 01. 20.] és The Six Grave Violations [online], Forrás: childrenandarmedconflict.un.org [2015. 04. 21.]

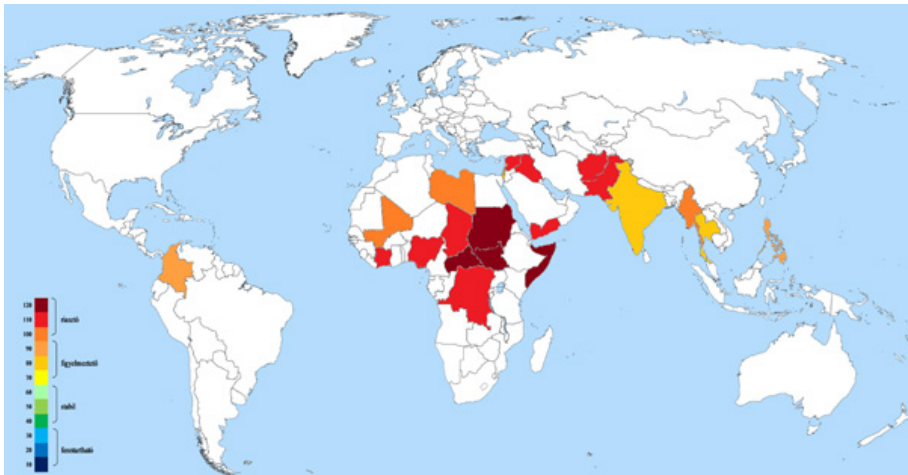
A gyermekeket érő sérelmek után fontos áttekinteni a gyermekkatonákat legszélesebb körben alkalmazó *országok általános jellemzőit*. A jelenség különböző taszító és vonzó tényezők egymást erősítő következményeként alakul ki, amelyek a Barry Buzan-féle szektorális elmélet alapján feloszthatók katonai, politikai, társadalmi, gazdasági és környezeti tényezőkre. Fontos azonban leszögezni, hogy a különböző szektorokban jelentkező tényezők a biztonság oszthatatlanságából következően egymástól elválaszthatatlanok, kölcsönösen hatnak egymásra.

A gyermekkatonaság által leginkább „fertőzött” országok *politikai* szektorára jellemző a demokratikus elmaradottság. Általában fejlődő országokról van szó, amelyek államisága gyenge, politikai rendszere instabil, hiányosságokkal küzd.²⁶ Hiányzik a jogok tisztelete, így a védelmet garantálni hivatott nemzeti rendelkezések érvényesülése sem biztosított, a nemzetközi jogi garanciák pedig sok esetben nem is ismertek. Lényegében a bukott államiság jegyei fedezhetőek fel.

²⁶ SZIJJ Dóra: Child Soldiery as a Tool of Modern Warfare (?): the Role of Child Soldiers in „New Wars” – Causes and Consequences. *Obrana a strategie (Defence & Strategy)*, 10. évf., 2010/2, 95. o.

Ezt támasztja alá a Fund for Peace által évente kiadott, Fragile States Index is, amely a világ államait az állami működőképesség alapján rangsorolja.²⁷ Ha az ENSZ főtitkárának 2015. évi, gyermekekről és fegyveres konfliktusokról szóló jelentésében megjelent huszonkét ország helyzetét összevetjük a legutóbbi, 2015-ben kiadott 178 állam helyzetét elemző index mutatóival, láthatjuk, hogy azokban az országokban, ahol a gyermekek elleni erőszak – beleértve a gyermekek toborzását és katonaként történő alkalmazását – széles körű, ott gyenge az állam működőképessége. A huszonkét ország a 2015-ös indexen az alábbi helyeken szerepelt: 1. Dél-Szudán, 2. Szomália, 3. Közép-afrikai Köztársaság, 4. Szudán, 5. Kongói Demokratikus Köztársaság, 6. Csád, 7. Jemen, 8. Szíria és Afganisztán, 12. Irak, 13. Pakisztán, 14. Nigéria, 15. Elefántcsontpart, 25. Líbia, 27. Mianmar, 30. Mali, 41. Libanon, 48. Fülöp-szigetek, 61. Kolumbia, 68. India és Izrael és a Palesztin Hatóság, 71. Thaiföld.²⁸ Az országokat az indexen elfoglalt helyük alapján jelölt színnel mutatja az 1. térkép. Ebből is egyértelműen kitűnik, hogy bár közvetve – egy művelet révén – bármely ország érintve lehet a jelenség által, a gyermekkatonaság napjainkban is az ázsiai és főként az afrikai kontinensen okozza a legnagyobb problémákat.

Az ENSZ főtitkárának 2015. évi, gyermekekről és fegyveres konfliktusokról szóló jelentésében megjelent huszonkét ország helyzete a 2015-ben kiadott Fragile States Indexen

Készítette: Tóth Tünde (az ENSZ főtitkárának 2015-ös jelentése és a Fragile States Index 2015 alapján)

A társadalmi szektor tekintetében ezekre az országokra a fiatal társadalmak jellemzőek, ahol a 14 év alattiak teljes lakosságon belüli aránya az 50%-hoz közelít.²⁹ Az említett huszonkét ország 2014-es helyzetét vizsgálva ez egyértelműen igazolódik – általánosságban 35-50% közötti arányról beszélhetünk. Ezek közül a legmagasabb Csádban (48%), Maliban (47,5%), Szomáliában (46,9%), a Kongói Demokratikus Köztársaságban (46,2%)

27 A mérésre szolgáló kategóriák valójában a humánbiztonság biztosításának mértékét méri, így az index végső soron a lakosok humánbiztonságát vizsgálja, nem pedig az állami stabilitást. MARSAI Viktor: A 2014-es jubileumi Fragile (Failed) State Index és tanulságai. *Nemzet és Biztonság*, 7. évf., 2014/4, 32. o.

28 *Fragile States Index 2015* [online], Forrás: fundforpeace.org [2016. 03. 04.]

29 Szijj: *Children in armed conflicts...*, i. m., 348. o.

és Nigériában (44,1%) volt. E tekintetben kivételnek számít a világon átlagos 26,2% alatt elhelyezkedő Kolumbia (24,7%), Libanon (24,1%) és Thaiföld (18%).³⁰

A gyenge államiságból következően a szociális háló elégtelen vagy teljesen hiányzik, így az állam képtelen ellátni az állampolgárok, ezáltal a gyerekek védelmét, amely ilyen magas arány esetében különös veszélyt jelenhet. Ha a gyerekkatonaság elterjedésével leginkább érintett afrikai kontinenst vesszük alapul, láthatjuk azt is, hogy ott a nagycsaládi modell az elterjedt. Több generáció él együtt, ahol a gyerekek gyakran kevesebb egyéni figyelemben részesülnek. A közösségből való kiszakadás, a család vagy egy barát elvesztése pedig tovább erősítheti a gyermek magányát és a valahova tartozni akarását.

A gazdasági szektorra is súlyos nehézségek jellemzőek. Általában magas a szegénységi küszöb alatt élők aránya, amivel szemben a fegyveres erő vagy csoport által garantált ellátás vonzó alternatívát nyújt. A Világbank – sok ország vonatkozásában hiányos vagy teljesen hiányzó – adatai alapján a Kongói Demokratikus Köztársaságban és a Közép-afrikai Köztársaságban a legsúlyosabb a helyzet. Előbbi esetében a kevesebb mint napi 1,9 dollárból élők lakosságon belüli aránya 77,2% (2012), a kevesebb mint napi 3,1 dollárból élők pedig 96,9% (2004), utóbbi esetében ugyanez az arány 66,3% (2008) és 82,8% (2008). Emellett ellenpéldaként ott van Thaiföld, ahol az arányok 0,1%-ot és 1,2%-ot (2012) tesznek ki.³¹

A fegyveres erő vagy csoport szempontjából nézve pénzügyi okokból is előnyös a gyerekek alkalmazása, hiszen kevesebbet esznek, így ellátásuk olcsóbb, továbbá általában minden utasításnak eleget tesznek bármiféle anyagi juttatás nélkül is, hiszen gyakran a túlélés a tét.

Egy háború az ország gazdaságán túl a környezetre is káros hatással van, amelyet gyakran indirekt módon, áttételesen fejt ki. Gyakran korlátozott a stratégiai nyersanyagokhoz (például az édesvízhez) való hozzáférés. Minél kevésbé biztosított a nyersanyagokhoz való hozzájutás, annál gyakoribb és erőszakosabb az értük folyó küzdelem.³² Márpedig egy konfliktus során jelentősen csökkenhet a hozzáférés, így a harc egy idő után már a lelőhelyek birtoklásáért is folyhat, még inkább növelve a probléma komplexitását. Figyelembe véve, hogy a gyermekkatonaság főként a terméketlen vidéki és a fejletlen ipari területeken jellemző,³³ még komolyabb problémákat idézhet elő egy fegyveres konfliktus, főként ha elhúzódó jellegű.

Katonai szempontból vizsgálva a gyerekek korukból adódóan számos előnnyel rendelkeznek. Egyrészt fizikálisan és érzelmileg sem kellően érettek még.³⁴ Sokkal naivabbak, hiszékenyebbek, így könnyen befolyásolhatók, alakítható a világról alkotott felfogásuk. Emiatt lehetetlen ígéretekkel a szélsőséges csoportok egyszerűen magukhoz tudják csábítani őket. Befolyásolhatóságuk révén könnyen motiválhatók, így nagyobb erőfeszítések

30 Population, ages 0-14 (% of total) [online], Forrás: data.worldbank.org [2016. 05. 27.]

31 Poverty headcount ratio at \$3.10 a day (2011 PPP) (% of population) [online], Forrás: data.worldbank.org [2016. 05. 27.]; Poverty headcount ratio at \$1.90 a day (2011 PPP) (% of population) [online], Forrás: data.worldbank.org [2016. 05. 27.]

32 SZIJJ: *Children in armed conflicts...*, i. m., 350. o.

33 Uo., 350. o.

34 Facts About Child Soldiers [online], 2008. 12. 03. Forrás: hrw.org [2016. 01. 20.]

nélkül is hamar hűségessé tehetők.³⁵ Legtöbben még túl fiatalok ahhoz, hogy megértsék a történések valódi indítékait, a nekik adott parancsok és tetteik igazi súlyosságát. Ezeket, együtt az éretlenségükből fakadó alacsony veszélyérzetükkel, igyekeznek a milíciák minél inkább kihasználni. Gyakran akciófilmeket vetítenek nekik, hogy harci szellemüket minél jobban fenntartsák,³⁶ de nem ritka a tudatmódosító szerek alkalmazása sem. Egy gyerek további előnye, hogy kis termetű és gyors, ami különösen a gerillamódszereket alkalmazó csoportok esetében a különböző akciók során saját maga és csapata hasznára válhat. A fegyveresek szempontjából mindenféleképp előnynek tekinthető a bevezetőben már említett tény, miszerint egy gyerek pszichológiailag komolyabb hatás gyakorol a katonákra. Emiatt katonák, de még civilek is azt nyilatkozták, hogy egy gyerektől gyakran jobban félnek, mint egy „valódi” katonától.³⁷ Ezen túlmenően a kis és könnyű fegyverek proliferációja is hozzájárult a gyerekkatonák alkalmazásának növekedéséhez. Ezeknek a fegyvereknek, túl azon, hogy súlyuk könnyű, olcsók és – bár gyakran illegális úton – könnyen hozzáférhetőek, a kezelése hamar és gyorsan elsajátítható.³⁸

Látható, hogy a gyermekkatonaság jelensége által érintett országokat általánosságban gyenge központi hatalom és gazdaság jellemzi, ami hozzájárul a gyermekkatonaság kialakulása valószínűségének növekedéséhez. Katonai szempontból pedig egy gyermek számos előnnyel rendelkezik, ami miatt a különböző fegyveres erők és csoportok preferálhatják alkalmazásukat. Az okok bemutatása után tekintsük át a gyermekkatonaság kialakulásának „folyamatát”.

A gyerekkatonák csatlakozása

A gyerekkatonává válás kétféle módon történhet: egyrészt a fegyveres erő vagy csoport részéről kényszer, erőszak alkalmazásával, másrészt „álönkéntes” módon. Bár a jobb élet reményében önkéntesnek tűnhet a belépés, az ismertett taszító tényezők, főleg az erősen militarizált környezettel társuló gazdasági és a társadalmi hatások sokszor olyannyira súlyos állapotok kialakulásához vezetnek, hogy azok már-már törvényszerűen a fegyveresek irányába taszítják a gyereket. Így gyakran a csatlakozás a „legjobb” lehetőség, a túlélés érdekében nincs más választás. Ilyen értelemben gyakorlatilag nincs is önkéntes csatlakozás, emiatt hívjuk a kategóriát álönkéntesnek, nem pedig egyszerűen önkéntesnek.

Az erőszak alkalmazása régóta a fegyveres csoportok jól bevált módszere. Ha a gyerek a csatlakozási „felajánlást” megtagadja, megfenyegetik őt, majd erőszakot alkalmaznak – például meggyilkolják a családját vagy magát a nemet mondó gyereket –, ám sokszor egyből ez utóbbi, hatékonyabb megoldást választják elrettentés és kényszerítés céljából egyaránt.³⁹ Az erőszak kedvelt módja a *gyerekrablás* is, amely sokáig számított a gyerekkatonák besorozása alaptípusának.⁴⁰ A fegyveresek általában azokat a helyeket veszik célba, ahol a lehető legtöbb gyerek tartózkodik. Ilyenek például az iskolák, kollégiumok, valamint a

35 SZIJJ: *Child Soldiery...*, i. m., 96. o.

36 SZIJJ: *Children in armed conflicts...*, i. m., 348. o.

37 Dana LANDAU: *The Use of Child Soldiers* [online], Special Reports, ISN ETH Zurich, 1. o. Forrás: ethz.ch [2016. 03. 08.]

38 *Facts About Child Soldiers*, i. m.

39 Karen ALLEN: *Bleak future for Congo's child soldiers* [online], 2006. 07. 25. Forrás: bbc.com [2016. 01. 20.]

40 *Root Causes of Child Recruitment* [online], Forrás: childrenandarmedconflict.un.org [2015. 04. 20.]

menekültek számára kijelölt táborok. Ez utóbbiakból a sokszor reménytelennek tűnő helyzet miatt akár rablás nélkül is csatlakozásra tudják bírni a fiatalokat. Itt különbséget kell tenni az elrablás és az *elfogás* módszere között. Ez utóbbi esetében a gyerek korábban egy másik fegyveres erő vagy csoport kötelékében szolgált – tehát őt gyerekkatonaként fogja el egy másik csoport, majd alkalmazza sajátjaként.⁴¹ A gyerekek *becsapása* nem feltétlenül követel erőszakot, hiszen a toborzók teljesíthetetlen ígéretekkel csábítják magukhoz a gyerekeket, indirekt módon rákényszerítve őket a csatlakozásra. Éretlenségükből fakadóan naivak, így hisznek a „mesés” ígéreteknek, fel sem fogva, hogy mire vállalkoznak.⁴²

Ezek mellett létezik a *kötelező sorozás*, amikor a fegyveres erő vagy csoport által meghatározott kritériumoknak megfelelő (például egy bizonyos korhatárt elérő) gyerekeknek kötelező csatlakozniuk. Hasonló volt a Kongói Demokratikus Köztársaságban Thomas Lubanga Dyilo módszere, mely szerint az irányítása alatt álló területen élő családoknak a milíciaszervezete számára kötelező volt egy tehenet, pénzt vagy egy gyereket átadni. Így ha egy család nem rendelkezett tehénnel vagy elegendő vagyonnal, a gyermeküket voltak kénytelenek „beszolgáltatni”.⁴³

Mivel az állam képtelen garantálni állampolgárai biztonságát, az álönkéntességhez sorolható a *védelem reményében* való belépés, amely erősebben jelentkezik a nagyobb veszélynek kitett, például árva vagy menekült gyerekek esetében. Náluk még erősebben léphet fel a *valahova tartozás vágya*, ami elvezetheti őket a katonává váláshoz.⁴⁴

A konfliktusok sújtotta fejlődő országokban magas a szegénységben élő, éhező családok száma. Ilyenkor maga a család is dönthet úgy, hogy gyermekét elküldi a fegyveresek kötelékébe az elszállásolás és a védelem reményén túl a biztos *ellátás* érdekében, azonban a szegénységből való kitörés egyik lehetőségeként maga a gyerek is elhatározhatja, hogy csatlakozni kíván a harcoló erőkhöz.

Megtörténhet, hogy a gyerekeknek a *család vagy a közösség nyomására* kell beállniuk a fegyveres csoportba, hogy kivegyék a részüket a közösség védelméből. Ilyenkor a gyerek viszonylag könnyen meggyőzhető, hogy ezt jó ügy érdekében teszi, s győzelem esetén hősként ünneplik majd, ha pedig meghal, a közösség hősi halottként tekint majd rá. Így főként a serdülőkorúakat hajthatja a *hősi halál képe, a vértanúság* is.⁴⁵ Esetükben a szilárdabb elképzelések és elvek miatt az *ideológiai alapú* belépés is elképzelhető. Alakíthatóságuk révén, a fegyveresek értékrendje mentén szocializálódva a fiatalabbakba „belevenelik” az adott ideológia alaptételeit, hűséges katonává téve őket.

Az etnikai, vallási, törzsi vagy egyéb *diszkrimináció* kényszerhelyzetet teremt, hiszen a csoport nem fogja tűrni az őt érő erőszakos megkülönböztetést, és felveszi a harcot az őt kirekeszteni próbáló csoport ellen. Ez akár egész közösségeket mobilizálhat, így a gyerekek sokszor szüleik nyomására szintén vállalják a küzdelmet.⁴⁶ Erős hajtóerő lehet a

41 Elijah Oluwatoyin OKEBUKOLA: Training Children for Armed Conflict – Where Does the Law Stand? *International Criminal Law Review*, 14. évf., 2014/3, 588–618 o., 592. o.

42 P. W. SINGER: *Child Soldiers – The New Faces of War* [online], 2005, 9. o. Forrás: brookings.edu [2016. 01. 20.]

43 MONUC denounces recruitment of child soldiers by Lubanga's UPC/RP [online], 2003. 02. 07. Forrás: irinnews.org [2016. 01. 22.]

44 SINGER: *i.m.*, 8. o.

45 *Root Causes of Child Recruitment*, *i. m.*

46 Uo.

bosszúvágy is. Sok gyerek szemtanúja a saját családja kivégzésének, megalázásának, lánytestvérei megerőszkolásának, így a reváns szándékától vezérelve a szemben álló fél fegyvereseihez csatlakozhat.

A leírtakból látható, hogy a gyerekek sok taszító és vonzó faktor együttes hatásának eredményeként, több módon kerülhetnek egy fegyveres erő vagy csoport kötelékébe, ahol az általuk végzett feladatok is sokrétűek lehetnek. A következő fejezet ezt mutatja be.

A gyerekkatonák által végzett feladatok

A tanulmányban az 1997-ben elfogadott fokvárosi elvek gyerekkatona-definícióját vesszük alapul. A szakértők egy része azonban más álláspontot képvisel: szerintük gyerekkatonák alatt csak a szűken vett harcoló feladatot ellátó gyermekeket kell érteni. A dokumentumban azonban jól megmutatkozik a mások által vallott kiterjesztett definíció is ezáltal a feladatok sokrétűsége is. Leszögezi, hogy gyerekkatonának számít minden 18 év alatti személy, „beleértve, de nem korlátozódva szakácsokra, hordárookra, küldöncökre vagy bárkire, aki nem a családjához tartozó csoportot kísér”, de a szexuális célokra vagy kényszerházasság céljából besorozott lányok is gyerekkatonának minősülnek, tehát „nem csak olyan gyerekekre utal, akik közvetlenül részt vesznek vagy részt vettek a harcokban”.⁴⁷

A gyerekkatonák tevékenysége kettéválasztható harcoló (kombattáns), valamint kiszolgáló-támogató feladatokra, bár hagyományosan még mindig a *harcoló* feladatot végzik a legtöbben. Ehhez sorolható a gyerekek *élő pajzsként* való alkalmazása is, amely az 1980-as évek (az iraki–iráni háború) óta egyre nagyobb méreteket öltött. Főként aknamezők megtisztítására vetik be őket, de ide sorolható akár az utak felderítése, ösvények kialakítása céljából történő előreküldésük is. Ugyanis, habár a gyerek nem klasszikus harci tevékenységet folytat, a harcokban mégis közvetlenül részt vesz és életét áldozza fel. Ugyanez a helyzet áll fenn az *öngyilkos merénylők* esetében is: akcióikban egyre több gyerek veszti életét. A terrrorszervezetek – főleg az arabok és palesztinok – számára ehhez a példát a Srí Lanka-i lázadó gerillaszervezet, a Tamil Tigrisek adták.⁴⁸ Ilyen esetekben gyakori a különböző tudatmódosító szerek használata is. Egyéb „harci” feladat lehet még a gyerekek *csaliként* való bevetése, fegyverrel vagy anélkül. Előnye, hogy egy gyermek sokkal inkább magára tudja vonni az ellenséges katonák és a civilek figyelmét. Egy fegyvertelen gyerekről általában nem feltételezik, hogy egy fegyveres szervezet tagja, aki egy kisebb-nagyobb méretű támadásról próbálja elterelni a figyelmet vagy éppen csapdába csalja őket.

Gyakori a gyerekekkel történő *szexuális kapcsolat* létesítése, ami főleg a lányokat érinti. Nem ritka, hogy egy tizenéves lányból katonafeleség válik, így kövte őt még szorosabban a katonához, ezáltal a szervezethez. Ennek egyik, a lány jövőjére nézve súlyos következménye lehet, ha teherbe esik, ami komolyan megnehezíti reintegrációját.

A *nem harcoló feladatok* közé lehet sorolni továbbá a táborkok rendben tartása és a katonák ellátása érdekében folytatott tevékenységeket. Ezek közé tartozik a *takarítás*, a *főzés*, a *mosás* vagy a beteg, megsérült katonák *ápolása*. Ide sorolható a *fegyverek karbantartása* is, aminek révén több felnőtt katonát tudnak harcba küldeni, hiszen a már említett kis

47 Cape Town Principles and Best Practice. 1997. Definitions

48 EIGEN: *i. m.*

és könnyű fegyverek szét- és összeszerelését hamar meg tudja tanulni egy gyerek is. Egy gyerekkatonára továbbá *gondoskodhat az ellátmányról*, annak utánpótlásáról a harcmezőn, *fegyvereket szállíthat*, de elláthatja a tábor, esetleg a fegyveres csoport börtönének vagy egyéb, stratégiai helyen fekvő objektumának *őrzését*, de lehet akár egy vezető *testőre* is – mint például a már említett Lubanga és egyéb kongói demokratikus köztársaságbeli hadurak esetében.⁴⁹ Lehet *futár* vagy *küldönc*, esetenként *gépkocsivezető*, de akár *kémkedéssel, felderítéssel* is megbízhatják.

E teljesség igénye nélküli felsorolásból látható, hogy egy gyerekkatonára sokféle feladatot bízhat parancsnoka, azonban – függetlenül annak típusától – minden elvégzett tevékenység súlyos hatással jár testi és lelki egészségére.

A gyerekkatonaság hatásai és a reintegráció

Egy gyermek egészségében minden katonáskodása alatt végzett tevékenység súlyos testi, szellemi, fejlődésbeli, érzelmi és lelki károkat okoz. A hatások szempontjából irreleváns, hogy kormányzati erők kötelékében vagy egy irreguláris fegyveres csoportnál teljesít-e szolgálatot. A rájuk bízott feladat típusa azonban döntően befolyásolja, hogy állapota mennyire romlik le, az inkább fizikálisan vagy mentálisan terheli meg őt, s e kettő természetesen szoros kapcsolatban van egymással. A hatások egyik csoportosítási módja a pszichológiai, szociális, illetve fizikai hatások szerinti csoportosítás.

A *pszichológiai hatások* körébe tartozik a gyereket érő minden olyan tapasztalat, amely hatással van az érzelmeire, a látásmódjára, így a különböző események percepciójára, viselkedésére és tanulási képességeire.⁵⁰ Sok gyerek nem tud szabadulni a lelkiismeret-furdalástól vagy rémálmok gyötrik.

Szociális hatásokon a háborús tapasztalatok gyerekekre gyakorolt következményeit értjük, amelyek nemcsak a gyerek látásmódját, de a másokkal fennálló kapcsolatait is erősen befolyásolják (ilyenek a veszteségek, legyen az halál vagy családok szétválasztása).⁵¹ Súlyos következmény az oktatásból való kimaradás is, hiszen megfelelő támogatás hiányában nem tudnak majd munkába állni, így a könnyebb utat választva visszatérhetnek a lázadókhöz. Ezért kiemelt szerepe van az egykori gyerekkatonák oktatásának, különösen a szakképzéseknek, ami egyrészt rövidebb ideig is tarthat, mint más képzés, másrészt elhelyezkedésük esélye jelentősen magasabb. Mindemellett figyelembe kell venni a gazdasági faktor társadalmi életre gyakorolt hatásait is. Egy konfliktus következtében rengeteg család kerülhet – a korábnál is – nyomorúságosabb körülmények közé, ami a társadalmi státuszuk elvesztésével járhat.⁵² Egy gyermeket pedig veszélyes ilyen körülmények közé visszaintegrálni, hiszen az újbóli belépésük valószínűsége igen magas.

A gyerekkatonaság a legtöbb esetben látható *fizikai* nyomokat is hagy a gyermekek testén. A szerencsésebbek „csak” kisebb-nagyobb sérüléseket szenvednek, de sokan vannak,

49 Alleged crimes (non-exhaustive list) [online], Forrás: <https://www.icc-cpi.int/drc/lubanga/pages/alleged-crimes.aspx> [2016. 05. 28.]

50 Cape Town Principles..., i. m., Definitions.

51 Uo. Definitions.

52 Uo. Definitions.

akiket megcsonkolnak, vagy olyan súlyosan megsebesülnek, hogy örök életükre mozgáskorlátozottakká válnak. Nem lehet elfeledkezni a főként a lányokat érintő szexuális erőszakról sem, aminek során súlyos, nemi úton terjedő betegségeket is elkaphatnak, s nem ritka, hogy egy lány teherbe esik, gyermeke születik. Ezért, főként ilyen esetekben, külön figyelmet kell szentelni a lányoknak, hiszen ők különösen sérülékenyek. Azonban elmondható, hogy többségük máig nem vesz részt ilyen programokban.⁵³ Ennek oka az, hogy ők általában katonafeleségek, akiket férjük nem enged el, de attól is félnek, hogy a regisztrációval identitásuk ismertté válik, ami következtében megbélyegzik, kiközösítik őket.

Mindezt látva a fő hangsúlyt a nemzetközi közösségnek is a prevencióra kell helyeznie. Amennyiben ez nem jár sikerrel, a már besorozottak kiemelése és reintegrációja elengedhetlenné válik. Emiatt fontos lenne egy megfelelő, minden gyermekkatona számára hozzáférhető rehabilitációs program kialakítása. Mindez egy nagyon komplex, hosszú elköteleződést igénylő folyamat. A DDR-programok mindenki számára szólnak, de szükséges figyelembe venni a gyerekek speciális helyzetét és ebből következő igényeiket. Ennek részeként először le kell szerelni a gyerekkatonákat, be kell gyűjteni és lehetőség szerint meg kell semmisíteni a fegyvereiket. A gyerekek ezután kerülnek be egy speciális rehabilitációs programba, amelynek során megkapják a szükséges ellátást és képzést ahhoz, hogy visszatérhessenek a hétköznapi életbe.⁵⁴ A programban szükség szerint néhány hetet, de akár hónapokat is eltölthetnek.

Fontos a leszerelt fiatalok megfelelő egészségügyi ellátása, kiemelt jelentőségű a pszichológiai támogatásuk. Gyakoriak köztük az alkohol- és drogfüggők, sokszor agresszív a viselkedésük; kezelésük elsődleges fontosságú. Ehhez gyakran rajz- és énekerápiák nyújtanak segítséget, hiszen így a fiatalok könnyebben megnyílnak,⁵⁵ ami után személyre szabottabb programban részesülhetnek.

Egyik, ha nem a legfontosabb elem maga a társadalomba való visszaillesztés és – amennyiben van rá lehetőség – a családok újraegyesítése. A lehető legsikeresebb integrációhoz a helyi közösségek kapacitásainak támogatása és minél jobb kihasználása szükséges,⁵⁶ ugyanis ők ismerik a legjobban a helyi viszonyokat. Ahhoz pedig, hogy önálló életet tudjanak kezdeni, pénzügyi támogatásra is szükségük van, ami a program elengedhetetlen része,⁵⁷ de meg kell tanulniuk azt is, miként gazdálkodjanak a pénzzel. Mindehhez rengeteg forrásra van szükség, azonban a DDR-programok napjainkban is alulfinanszírozottak.⁵⁸ Az UNICEF becslései alapján egy gyermek integrációja évi több mint 2000 dollárba kerül,⁵⁹ ami éves szinten óriási forrás szükségességét jelentené.

A gyermekkatonaság problematikájának önálló területe a gyerekkatonaként elkövetett bűncselekményekért való büntetőjogi felelősség kérdése. Három esetet kell egymástól el-

53 The Paris Principles 2007. Addressing the specific situation of girls [2016. 01. 20.]

54 SZIJJ: Az „új” háborúk..., i. m., 36. o.

55 Uo. 36. o.

56 Cape Town Principles and Best Practice. 1997. 8–11. o.

57 DEÁK Gabriella: The Problem of Child Soldiers. AARMS, 12. évf., 2013/1, 1–8. o., 6. o.

58 Child Soldiers Global Report 2008 [online], Coalition to Stop the Use of Child Soldiers. London, 2008, 16. o. Forrás: child-soldiers.org [2016. 01. 26.]

59 Hármezer gyerekkatona szabadul ki Dél-Szudánban [online], 2015. 01. 28. Forrás: hu.euronews.com [2016. 03. 13.]

különíteni: ha az elkövető még mindig 18 év alatti, ha már elmúlt 18 éves, tehát a nyugati normák alapján nagykorú, de még kiskorúként követte el a bűncselekményt, valamint a speciális esetet, ha a szóban forgó személyt gyerekként sorozták be, de 18 éves kora fölött is követett el bűncselekményeket a fegyveres erők vagy csoportok kötelékében. A nemzetközi jogi dokumentumok a gyerekek védelemhez való joga mellett azt vallják, hogy a gyerekkatonák elsősorban emberi jogokkal való visszaélések áldozatai. Habár az államoknak elsődlegesen a gyermekeket törvényellenesen besorozó és alkalmazó személyek ellen kellene az eljárást megindítaniuk, azonban az esetek egy részében a gyerekek már tudatában vannak tetteik súlyának, illetve nem állnak kényszer vagy tudatmódosító szer hatása alatt.⁶⁰ Ilyen esetekben, ha a büntetőjogi felelősséget figyelmen kívül hagyják, ez az áldozat és annak hozzátartozói számára az igazságszolgáltatáshoz való joguk megtagadását jelenthetné.⁶¹ Amennyiben pedig valaki 18 éves kora fölött is tagja maradt a fegyveres csoportnak, és korábban már követett el bűncselekményt, szükséges a felelősségre vonása, hiszen a jog értelmében nagykorú, így büntethető – gyermekkatonára múltja nem kéne, hogy automatikusan büntethetlenséget jelentsen számára, az csupán enyhítő tényezőt jelenthetne.⁶²

Összességében elmondható, hogy a gyerekek minél előbbi kiemelése szolgálhatna valódi megoldásként, azonban az eddigi tapasztalatok alapján a konfliktus közben zajló reintegrációs programok csak részben vezethetnek sikerhez.⁶³ Bár találni pozitív eseteket is, például a Kongói Demokratikus Köztársaságban 2007 közepéig nagyjából 34 ezer gyereket sikerült kiemelni a fegyveres erők kötelékéből,⁶⁴ máig az erre rászoruló gyermekek töredéke vesz részt DDR-programokban, amely arány a lányok esetében még alacsonyabb – az alulfinanszírozottságról nem is beszélve.⁶⁵

Összegzés

A gyermekkatonaság számos okból napjaink egyik globális kihívását jelenti. Ennek ellenére már a definíciónál is számos nehézségbe ütközünk, ami nagyban megnehezíti egy egységes jogi szabályozás kialakítását, ami pedig elengedhetetlen része lenne a gyermekkatonaság kialakulásának prevenciójához. A gyermekkatonaság komplex témakörét elemezve a sztereotípiák igazságtartalmára vonatkozóan megállapítható, hogy a jelenség, bár napjainkban is valóban Afrikában a legelterjedtebb, több kontinensrészt is érint – Dél- és Délkelet-Ázsia, a Közel-Kelet és Dél-Amerika több országa is „fertőzött”. Ezt az ENSZ főtitkáranak 2015. évi jelentése is egyértelműen igazolja.

A leírtakat is alapul véve úgy véljük, hogy egységesen minden 18 év alatti fiatal mindennemű besorozását és ellenségeskedésben való alkalmazását szükséges tiltani a minél

60 *Child Soldiers Global Report 2008* i. m. 36. o.

61 *FAQs* [online], Forrás: child-soldiers.org [2016. 01. 20.]

62 A kérdés már konkrét esetben is, Dominic Ongwen ügyében felmerült. *A gyerekkatonák nem felelősek semmiért?* [online], 2016. 01. 29. Forrás: kitekinto.hu [2016. 05. 28.] Az ügyész v. Dominic Ongwen-ügyről részletesebben lásd: <https://www.icc-cpi.int/uganda/ongwen>.

63 *Child Soldiers Global Report 2008*. i. m. 28. o.

64 *Child Soldiers Global Report 2008*. i. m. 107. o.

65 Dana LANDAU: *Disarmament, Demobilization and Reintegration (DDR)* [online], Special Reports, ISN ETH Zurich, 1. o. Forrás: ethz.ch [2016. 03. 08.]

kiterjedtebb védelem biztosítása érdekében kiterjesztett fogalom meghatározással. Emellett szükségtelennek tartjuk a nemzeti haderők és az attól elkülönülő, egyéb fegyveres csoportok közötti különbségtételt, hiszen a gyerekeket ugyanazok a hatások érik, bárkinek a kötelékében álljanak, a hatások milyensége és mértéke inkább a feladat típusától függ. A helyzetet azonban nehezíti, hogy egyes országokban, bár kötelezőként fogadták el magukra nézve a szerződéseket, azok kikényszerítése komoly akadályokba ütközik. Ennek oka egyrészt a gyermekkor eltérő értelmezéséből adódik, de problémát jelent az is, hogy a központi kormányzat gyakran csak informális hatalommal bír, a valódi hatalom a törzsek, klánok kezében van, ezért a nemzeti jogszabályok, nemzetközi szerződések betartatása szinte lehetetlen. Ezt mutatja, hogy nem igazán csökkentek a gyermekkatonák számára vonatkozó adatok, bár hozzá kell tenni, ezek mind becsléseken alapulnak (az 1990-es évek óta ugyanazon 250-300 ezres adat olvasható valamennyi dokumentumban).

Összességében a pozitív előremutató jelek mellett, amennyiben a gyermekkatonaság terén érdemi előrelépést szeretnénk elérni, bőven van még mit tenni mind nemzetközi, mind helyi szinten. Elsőként univerzálisan elfogadottá kellene tenni azt a nézetet, miszerint a gyermekek 18 éves korukig speciális védelemben részesítendő személyeknek minősülnek. Emellett szükséges volna egy kötelező erővel bíró, a 18 év alattiak minden fegyveres alakulatba történő, mindennemű sorozását és alkalmazását tiltó szerződés megalkotása. S még ha mindez meg is valósul, az alapelv nem változik: mint minden konfliktus esetében, a probléma gyökereinek felszámolására kellene törekedni, ami a gyerekkatonaság esetében különösen nehéz. A biztonság egyes szektorai ugyanis végeláthatatlan körforgást mutatnak: lehet, hogy az egyik problémára megoldást találunk, de ha a többit nem oldjuk meg, azok a megoldottnak hitt gondot újragenerálják. Mindez tehát nagyon hosszú folyamat, ezért a gyerekkatonaság megszűnésére, sőt, a következő évtizedekben a jelenség visszaszorulására sajnos még nem látni reális esélyt.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [A young German soldier, 1944](#) [online] 2013. 11. 26. Forrás: rarehistoricalphotos.com [2016. 01. 20.]
- [Alleged crimes \(non-exhaustive list\)](#) [online]. Forrás: www.icc-cpi.int [2016. 05. 28.]
- BESZNYŐ János: Hagyomány vagy újkori találmány? A gyermekkatonaság. In: CSIZMADIA Sándor, TARRÓSY István (szerk.): *Afrika ma. Tradíció, átalakulás, fejlődés*. IDRResearch Kft – Publikon Kiadó, Pécs, 2009, 163–186.o.
- [Cape Town Principles and Best Practice](#) [online] 1997. Forrás: unicef.org [2016. 01. 20.]
- [Changing Nature of Conflict](#) [online]. Forrás: childrenandarmedconflict.un.org [2016. 01. 20.]
- [Child Soldiers Global Report 2008](#) [online]. Coalition to Stop the Use of Child Soldiers, London, 2008. Forrás: child-soldiers.org [2016. 01. 26.]
- [Children in Conflict: Child Soldiers](#) [online]. Forrás: child-soldier.org [2016. 01. 26.]
- Dana LANDAU: *Disarmament, Demobilization and Reintegration (DDR)* [online], Special Reports, ISN ETH Zurich. Forrás: css.ethz.ch [2016. 03. 08.]
- Dana LANDAU: *The Use of Child Soldiers*, [online], Special Reports, ISN ETH Zurich. Forrás: css.ethz.ch [2016. 03. 08.]
- DEÁK Gabriella: The Problem of Child Soldiers. *AARMS*, 12. évf., 2013/1, 1–8. o.
- Elijah Oluwatoyin OKEBUKOLA: Training Children for Armed Conflict – Where Does the Law Stand? *International Criminal Law Review*, 14. évf., 2014/3, 588–618 o.

- Eric Ross, Ph.D: [Twelve-year-old Boys – the Cannon Fodder of Last Resort](#) [online]. Forrás: logos-publishing.com [2016. 03. 07.]
- Ernest TUCKER: [Janissary](#) [online]. Forrás: encyclopedia.com [2015. 04. 18.]
- [Facts About Child Soldiers](#) [online]. Forrás:hrw.org [2016. 01. 20.]
- [FAQs](#) [online]. Forrás: child-soldiers.org [2016. 01. 20.]
- [Former Child Soldier Describes Khmer Rouge](#) [online]. 2009. 09. 28. Forrás: voacambodia.com [2016. 03. 07.]
- [Fragile States Index 2015](#) [online]. Forrás: fsi.fundforpeace.org [2016. 03. 04.]
- [Háromezer gyerekkatonára szabadul ki Dél-Szudánban](#) [online]. 2015. 05. 28. Forrás: hu.euronews.com [2016. 03. 13.]
- Karen ALLEN: [Bleak future for Congo's child soldiers](#) [online]. 2006. 07. 25. Forrás: news.bbc.co.uk [2016. 01. 20.]
- Lewis D. EIGEN: [Child Soldiers Are Unfortunately Nothing New](#) [online], 2009. 11. 02. Forrás: scriptamus.wordpress.com [2016. 01. 20.]
- MARSAI Viktor: A 2014-es jubileumi Fragile (Failed) State Index és tanulságai, *Nemzet és Biztonság*, 7. évf., 2014/4, 30–36. o.
- Miranda LEITSINGER, Casey TOLAN: [A timeline of the Khmer Rouge regime and its aftermath](#)[online], 2015. 04. 17. Forrás: edition.cnn.com [2016. 03. 07.]
- [MONUC denounces recruitment of child soldiers by Lubanga's UPC/RP](#) [online] 2003. 02. 07. Forrás: irin-news.org [2016. 01. 22.]
- [Overview of Global Issues](#). The World Revolution [online]. Forrás: worldrevolution.org [2016. 01. 26.]
- P. W. SINGER: [Child Soldiers – The New Faces of War](#) [online]. Forrás: www.brookings.edu [2015. 04. 20.]
- [Population, ages 0-14 \(% of total\)](#) [online]. Forrás: data.worldbank.org [2016. 03. 13.]
- [Poverty headcount ratio at \\$1.90 a day \(2011 PPP\) \(% of population\)](#) [online]. Forrás: data.worldbank.org [2016. 05. 28.]
- [Poverty headcount ratio at \\$3.10 a day \(2011 PPP\) \(% of population\)](#) [online]. Forrás: data.worldbank.org [2016. 05. 28.]
- [Protecting Children during Armed Conflict](#) [online]. UNICEF, 2006. Forrás: unicef.org [2016. 03. 12.]
- Resolution 1261 (1999) Adopted by the Security Council at its 4037th meeting, on 25 August 1999, S/RES/1261 (1999)
- [Root Causes of Child Recruitment](#) [online]. Forrás: childrenandarmedconflict.un.org [2015. 04. 20.]
- [Sparta](#) [online]. Forrás:history.com [2016. 03. 06.]
- SZIJJ Dóra: Az „új” háborúk hozadéka: a gyerekkatonaság modernkori formái. *Nemzet és Biztonság*, 3. évf., 2010/4, 27–38. o.
- SZIJJ Dóra: Child Soldiery as a Tool of Modern Warfare (?): the Role of Child Soldiers in „New Wars” – Causes and Consequences. *Obrana a strategie (Defence & Strategy)*, 10. évf., 2010/2, 89–100. o.
- SZIJJ Dóra: Children in armed conflicts – A general review of child soldiery, especially in the Democratic Republic of the Congo. *AARMS*, 9. évf., 2010/2, 343–359. o.
- [Tamil Tigers](#) [online]. Forrás:britannica.com [2015. 04. 20.]
- [The 2015 annual report of the Secretary-General on Children and armed conflict \(A/69/926-S/2015/409\)](#) [online]. 2015.06.05. Forrás:un.org [2016. 01. 20.]
- [The Paris Principles](#) [online]. 2007.02. Forrás: unicef.org [2016. 01. 20.]
- [The Six Grave Violations](#) [online]. Forrás: childrenandarmedconflict.un.org [2015. 04. 21.]